

Samenvatting van het wetenschapswinkel project over voedselbanken

Karen Woortman, Sil Traas en Irene Gosselink

rapport 355
oktober 2019

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Wetenschapswinkel

Samenvatting van het wetenschapswinkel project over voedselbanken

Karen Woortman, Sil Traas en Irene Gosselink

rapport 355
oktober 2019

Colofon

Titel	Samenvatting van het wetenschapswinkel project over voedselbanken
Trefwoorden	Voedselbanken, armoede bestrijding, Economische effecten voedselpakketten
Keywords	Food banks, poverty alleviation, Economic effects of food parcels
Opdrachtgever	Voedselbank Rotterdam en de Nederlandse Vereniging van Voedselbanken
Projectuitvoering	Maaïke Kool Msc Management, Economics and Consumer Studies, drie ACT-studentengroepen
Projectcoördinatie	Irene Gosselink
Financiële ondersteuning	Wageningen Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Vertegenwoordigers van: <ul style="list-style-type: none">• Voedselbank Rotterdam• Voedselbanken Nederland• Wageningen Food & Biobased Research• Wetenschapswinkel• Wageningen University, Operationele Research en Logistiek• Economic Research• Athena Instituut

Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven
Vormgeving	Wageningen University & Research, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit worden aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
DOI	https://doi.org/10.18174/504779

Wageningen, Wetenschapswinkel rapport 355

Samenvatting van het wetenschapswinkel project over voedselbanken

Rapportnummer 355

Karen Woortman, Sil Traas en Irene Gosselink
Wageningen, oktober 2019

Voedselbank Rotterdam en de Nederlandse Vereniging van Voedselbanken

Voedselbanken verstrekken verkregen voedsel gratis aan de armste mensen in Nederland en doen dat uitsluitend met vrijwilligers.

Wageningen Economic Research

Wageningen Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research. Wageningen Economic Research kenmerkt zich door sociaaleconomisch, toegepast onderzoek. De unieke data, modellen en kennis bieden inzichten en integrale adviezen bij beleid en besluitvorming.

Wageningen University & Research Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wageningen Wetenschapswinkel. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen University & Research: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Introductie voedselbank	9
3	Alternatieve systemen en extra activiteiten	13
4	Voedselbank Rotterdam – Huidige situatie	15
4.1	Vrijwilligers	15
4.2	Financieel management	16
4.3	Distributiecentrum	16
4.4	Communicatie	16
4.5	Afgiftepunten	17
5	Voedselbank Rotterdam – Mogelijkheden tot verbetering	19
5.1	Logistiek	19
5.2	Vrijwilligersmanagement	19
5.3	Financiële management	20
	Bronnen	21

1 Inleiding

In 2018 zijn door de Wetenschapswinkel van Wageningen University & Research (WUR) verschillende deelonderzoeken geweest waarbij zowel de Nederlandse vereniging voor Voedselbanken en, meer specifiek, de Voedselbank Rotterdam in kaart zijn gebracht. Ten behoeve van deze onderzoeken zijn interviews afgenomen, zijn er observaties geweest en waren er focusgroepen met vrijwilligers die werken voor de voedselbank. Daarnaast zijn sociale hulpverleners geïnterviewd die te maken hebben met cliënten van de voedselbank.

De resultaten van de verschillende onderzoeken en projecten zijn in dit onderzoeksverslag samengevat.

2 Introductie voedselbank

Voedselbanken zijn organisaties die als doel hebben om de effecten van armoede te verzachten door voedselpakketten uit te delen aan mensen met financiële problemen. Daarnaast willen ze voedselverspilling tegengaan.

Voedselbanken ontvangen giften in de vorm van voedsel van levensmiddelenbedrijven via hun distributiecentra, maar ook van individuele winkels. Gemeentes dragen soms bij door ruimte kosteloos of voor een symbolisch bedrag ter beschikking te stellen.

Bij de voedselbank zijn uitsluitend vrijwilligers werkzaam. In 2018 waren dit er circa 11.700, bij 169 voedselbanken. In totaal deelden zij 140.000 voedselpakketten uit. Daarbij werd 0,8% tot 1,6% voedsel gebruikt dat anders verspild zou worden. Voedselbanken worden niet gesubsidieerd door de overheid, en worden daarom gefinancierd door donaties van bedrijven, instellingen en particulieren.

Hulp door de voedselbank

Het aantal mensen dat in Nederland langdurig in armoede leeft neemt toe. In 2014 was dit 2,7% van de huishoudens. Dit percentage is in 2017 toegenomen tot 3,3%.

Er zijn verschillende redenen waarom mensen hulp zoeken bij een voedselbank. Belangrijkste reden is schulden, maar ook vertraging van bijvoorbeeld uitkering of salaris is een reden. Daarna volgen verandering in salaris, een laag inkomen en werkloosheid.

Om in aanmerking te komen voor voedselpakketten van de voedselbank moet het bedrag dat iemand uit kan geven (na aftrek van vaste lasten zoals huur maar ook schulden) minder dan €215,- per maand zijn. Voor ieder extra persoon in een familie neemt dit bedrag toe met €85,-. Mensen kunnen niet zelf naar een voedselbank gaan om een pakket aan te vragen, maar moeten doorverwezen worden door een sociaal hulpverlener (bijvoorbeeld een maatschappelijk werker).

De voedselpakketten bevatten voedsel voor twee a drie dagen per week, en bieden daarmee ondersteuning op het voedselgebruik binnen een familie.

Voorbeeld van voedselpakketten die uitgedeeld worden door voedselbanken.

Impact van de voedselbank op sociaal en economisch gebied

De redenen waarom mensen in Nederland in armoede leven lopen uiteen:

- Voor sommigen is de administratie die samenhangt met het Nederlandse welvaartssysteem te complex. Deze mensen ervaren bijvoorbeeld problemen omdat veel digitaal geregeld moet worden, en er vaak veel bijkomende regels zijn. Dit geldt vooral voor mensen die schulden hebben.
- Een andere oorzaak van armoede is dat veel mensen tegenwoordig één of meerdere tijdelijke contracten hebben in plaats van een vaste baan. Omdat deze banen vaak tijdelijk en parttime zijn, mist de stabiliteit.
- Ook zijn er mensen die 'armoede erven'. Zij groeien op in armoede, en geven dit ook door aan de volgende generatie. Deze mensen groeien op met het idee dat armoede bij hun situatie hoort, en zijn zich onvoldoende bewust van mogelijkheden om uit de armoede te raken.
- Ten slotte is er een groep die een te hoog inkomen heeft om in aanmerking te komen voor hulp, maar door schulden toch niet rond kan komen.

Gebruik voedselbank

Mensen die in armoede leven kunnen door sociale hulpverleners naar de voedselbank worden verwezen. Naast de reden van armoede voor het gebruik van de voedselbank zijn er verschillen tussen cliënten op een aantal belangrijke gebieden.

Dit zijn consumptiepatroon, houding en gedrag, de thuis situatie en de manier waarop ze bij de voedselbank terecht komen. Dit is ook van invloed op de manier waarop men omgaat met de ontvangst en het gebruik van de voedselpakketten. Daarin zijn grofweg twee groepen te onderscheiden:

Sommige cliënten vinden dat ze recht hebben op de hulp van de voedselbank, terwijl anderen het zien als een gift en vooral dankbaar zijn.

Ook de manier waarop sociale hulpverleners (ook vanuit verschillende expertises) naar de voedselbank kijken kent een tweedeling:

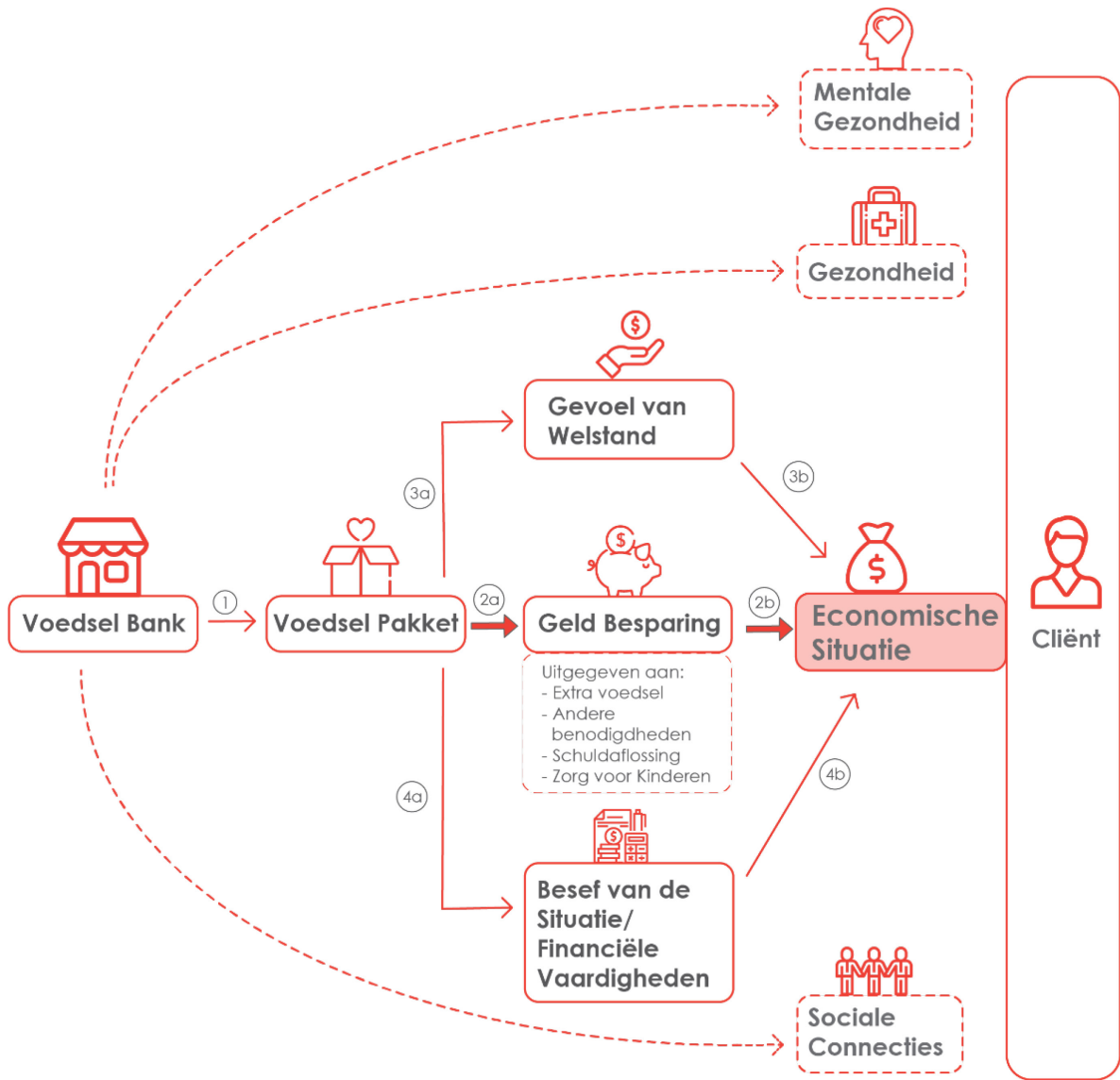
Sommige sociale hulpverleners vinden de voedselbank een onderdeel van armoedeverlichting. Andere sociale hulpverleners zien de voedselbank als een laatste redmiddel voor hun cliënten.

De perceptie van hulpverleners is belangrijk, aangezien zij het zijn die de hulp van de voedselbank voor cliënten kunnen aanvragen. Het doel is daarbij echter voor iedereen hetzelfde: Hulp bieden aan cliënten met een op maat gemaakte aanpak, zodat zij weer controle over hun leven krijgen.

Invloed op economische situatie

Manieren waarop de voedselbank invloed kan hebben op de economische situatie van cliënten, zijn:

- Voedselpakketten bevatten voedsel dat de cliënten niet hoeven te kopen, waardoor ze geld besparen, op financieel gebied meer ruimte krijgen, en zo ook kansen met betrekking tot werk en opleiding gemakkelijker kunnen verzilveren.
- Het krijgen van 'luxe producten' in de voedselpakketten geeft een gevoel van een verbeterde economische situatie. Dit komt doordat de cliënten producten krijgen die ze zich anders niet zouden kunnen veroorloven.
- Het bewustzijn van cliënten over hun eigen situatie, planning en budget kan toenemen. Dit komt door de regelmaat die de voedselpakketten geven aan hun leven. En de hulp van sociale hulpverleners die daarbij kan horen.
- Indirect kan er ook een 'spill-over effect' optreden. Dit houdt in dat cliënten voedsel wat ze over hebben doorgeven aan anderen. Hierdoor heeft de voedselbank niet alleen een direct effect op haar cliënten, maar kunnen ook niet-voedselbank-clieënten worden bereikt.
- Ten slotte kan de voedselbank effect hebben op psychologisch gebied. Zo kan het gebruik maken van de voedselbank bij cliënten zorgen voor stress vermindering, waardoor er meer ruimte is voor het oplossen van andere problemen.

Figuur 1 Verschillende gebieden van impact van de voedselbank op de economische situatie van cliënten.

3 Alternatieve systemen en extra activiteiten

In één van de projecten ten behoeve van voedselbank Rotterdam is onderzocht welke alternatieve systemen en extra activiteiten de voedselbank Rotterdam zou kunnen implementeren en organiseren bij het uitgeven van voedselpakketten. Dit geeft de Voedselbank Rotterdam inzicht in alternatieve systemen die eventueel meer aansluiten bij de wensen en behoefte van cliënten.

Deze systemen en activiteiten zijn ook toepasbaar voor andere Nederlandse voedselbanken. Daarom een korte beschrijving van mogelijkheden:

- Overstappen naar een winkelconcept. Hierbij gaan verschillende uitgiftepunten samen tot één centraal winkelpunt. Cliënten kunnen zelf kiezen welke producten ze mee naar huis nemen. Het voordeel van dit systeem is dat cliënten tevredener zijn over de producten die ze mee naar huis nemen, wat mogelijk ook een positief effect heeft op de relatie met vrijwilligers. Andere Nederlandse voedselbanken, zoals Arnhem en Groningen, zijn al overgegaan op dit winkelconcept. De regels en systemen die bij deze voedselbanken gehanteerd worden zouden ook verder uitgerold kunnen worden. Het is daarbij bekend dat sommige vrijwilligers ook bezwaren zien bij het winkelconcept systeem. Bijvoorbeeld dat de producten niet eerlijk worden verdeeld of dat de voedselveiligheid in het geding is omdat mensen de producten kunnen aanraken.

Supermarkt systeem voedselbank Arnhem.

- Om de tevredenheid van cliënten te verhogen kan als extra activiteiten ook gedacht worden aan het creëren van koopgroepen waarbij cliënten als groep goedkope producten in bulk kunnen kopen.
- Een ander idee is het verkopen van 'mystery boxes' waarbij cliënten voor een klein bedrag een box met producten kunnen kopen, als toevoeging op de producten die zij al van de voedselbank ontvangen.
- Tenslotte kan de mogelijkheid worden onderzocht of cliënten in een moestuin zouden kunnen werken. Tijdens de onderzoeken kwam naar voren dat cliënten hierin geïnteresseerd zijn. Groente en fruit die in de tuin worden gekweekt kunnen dienen als aanvulling op de voedselpakketten van de cliënten. Bij de voedselbanken van Enschede en Almelo wordt al samengewerkt met moestuinen van de gemeente. In ruil hiervoor ontvangt de voedselbank 10% van de opbrengst van de moestuin.

Moestuin in Rotterdam waar cliënten van de voedselbank zouden kunnen werken.

- Een extra aanbeveling voor de voedselbank Rotterdam is een 'ranking systeem'. Met dit systeem worden producten gerangschikt op hoe gezond ze zijn en worden cliënten in staat gesteld zelf een gezonde keuze te maken. Er kan hierbij bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van het 'stoplichtsysteem'. Hierbij krijgen de gezondste producten een groene sticker, iets minder gezonde producten een oranje sticker en ongezonde producten een rode sticker.

4 Voedselbank Rotterdam – Huidige situatie

De voedselbank Rotterdam werd in 2002 opgericht en had als doel om voedselpakketten te geven aan huishoudens met een laag inkomen. Op dat moment was de intentie om dit voor een korte periode te doen maar nu 17 jaar later bestaat is de voedselbank Rotterdam er nog en heeft daarnaast een tweede doel gekregen: het verminderen en tegengaan van voedselverspilling. In de huidige situatie worden jaarlijks zo'n 7600 voedselpakketten verstrekt aan ongeveer 5000 huishoudens. De voedselbank Rotterdam is een combinatie van een voedselbank en een distributiecentrum. Deze combinatie komt ook voor bij andere voedselbanken in Nederland. In het distributiecentrum komt voedsel binnen waarvan voedselpakketten worden samengesteld. Deze voedselpakketten worden verspreid naar 30 afhaalpunten in Rotterdam, waar cliënten ze kunnen ophalen. Daarnaast wordt er vanuit het distributiecentrum voedsel naar ongeveer 20 voedselbanken in de regio verspreid. Hiermee bereikt de voedselbank Rotterdam nog eens ongeveer 3100 families.

Het distributiecentrum in Rotterdam.

4.1 Vrijwilligers

Voor voedselbank Rotterdam werken verschillende groepen vrijwilligers:

- Werkzaam op het hoofdkantoor, met taken op het gebied van personeelszaken, ICT, bestuur, administratie en de voedsel- en fondsenwerving (ca 55).
- Werkzaam in het distributiecentrum (ca 250).
- Werkzaam bij de uitgiftepunten (ca 150).

Omdat vrijwilligers regelmatig wisselen is het lastiger om lange termijn projecten uit te voeren. Ook de interne communicatie is om die reden een punt van aandacht.

4.2 Financieel management

De voedselbank Rotterdam heeft naast de giften in de vorm van voedsel ongeveer een half miljoen euro nodig om de kosten die jaarlijks gemaakt worden te dekken. Tot nu toe is dit altijd gelukt. Om het voortbestaan te kunnen garanderen en daarnaast te kunnen investeren in projecten voor de langere termijn is een meer stabiel en divers inkomen wenselijk. Op dit moment zijn er naast de financiële donaties inkomsten uit de kringloopwinkel van de Voedselbank Rotterdam, waar gedoneerde goederen worden verkocht.

4.3 Distributiecentrum

Op het distributiecentrum worden de voedseldonaties verwerkt. Er worden zowel donaties opgehaald als afgeleverd.

Bij aankomst van een donatie op het distributiecentrum wordt de donatie aangemeld, opgeslagen en gesorteerd (gekoelde producten worden bijvoorbeeld gescheiden van houdbare producten).

Van de opgeslagen voedingsmiddelen worden voedselpakketten samengesteld, waarna de pakketten naar de afgiftepunten worden getransporteerd.

Daarnaast worden in het distributiecentrum pakketten op pallets samengesteld die naar de voedselbanken in de regio gaan.

Op dit moment worden de voedseldonaties die binnenkomen niet gesorteerd op productcategorie of op houdbaarheidsdatum. De heftruck chauffeur die de donatie verwerkt kiest de plaats waar de producten worden opgeslagen.

Op deze manier kan het gebeuren dat de uiterste houdbaarheidsdatum van producten verstrijkt. Dit kan leiden tot meer voedselverspilling of dat sommige producten (afhankelijk van productcategorie) met een verstreken houdbaarheidsdatum in de pakketten terecht komen.

Een ander punt van aandacht binnen het distributiecentrum is dat er geen vaste taakverdeling is tussen de vrijwilligers. Daarnaast is er een groot verschil in sociale achtergrond van de vrijwilligers wat de onderlinge communicatie soms lastiger maakt.

4.4 Communicatie

Uit bovenstaande paragrafen kwam al eerder naar voren dat communicatie een factor van belang is. Uit de resultaten van een van de onderzoeken bleek ook dat de communicatie tussen het hoofdkantoor en het distributiecentrum niet altijd soepel verloopt. Een praktische reden daarvoor is ook dat het hoofdkantoor en het distributiecentrum zich niet op dezelfde locatie bevinden.

Een andere meer inhoudelijke oorzaak kan zijn dat de vrijwilligers op het hoofdkantoor en de vrijwilligers op het distributiecentrum anders kijken naar visie en doel voor de voedselbank.

De vrijwilligers op het hoofdkantoor kijken meer naar de voedselbank als een professionele organisatie en willen bestaande, meer algemene problemen, oplossen.

De vrijwilligers op het distributiecentrum hebben meer de focus op het sociale aspect van de voedselbank, namelijk de cliënten van goed gevulde voedselpakketten voorzien.

Zij zijn minder bezig met het professionaliseren van de organisatie.

Een andere genoemde oorzaak van ruis in de communicatie is dat het distributiecentrum vrijwilligers vaak niet op de hoogte zijn van veranderingen binnen de organisatie.

Vrijwilligers zouden graag zien dat er meer communicatie is tussen hen en vrijwilligers op het hoofdkantoor. Een voorbeeld: soms wordt er zoveel voedsel geworven, dat het distributiecentrum de verwerking en opslag niet aankan. Hierover wordt onvoldoende overlegd tussen het hoofdkantoor en het distributiecentrum.

4.5 Afgiftepunten

De afgiftepunten van de voedselbank zijn verspreid over heel Rotterdam. De cliënten checken in met hun naam, waarna ze de inhoud van de pakketten in hun zelf meegebrachte tassen kunnen meenemen.

Uit gesprekken met het bestuur, interviews met uitgiftepunt vrijwilligers en uit literatuuronderzoek kwamen een aantal punten naar voren die kunnen spelen bij het verstrekken van de voedselpakketten.

Soms zijn cliënten ontevreden over de inhoud van de voedselpakketten en het huidige systeem van de voedselbank. Verder spelen bij cliënten ook vaak gezondheidsproblemen. Vrijwilligers van de uitgiftepunten geven dan ook aan dat zij voor de voedselbank een belangrijke rol zien als het gaat om een gezondere leefstijl van de cliënten. Het bestuur van de voedselbank ondersteunt dit.

Tenslotte kunnen cliënten van de voedselbank het gevoel hebben dat ze recht hebben op de voedselpakketten. Dit gevoel wat ook wel wordt samengevat onder de term 'entitlement' kan een negatieve invloed hebben op de relatie tussen vrijwilligers en cliënten. Bij voedselbank Rotterdam wordt dit niet zo vaak ervaren.

5 Voedselbank Rotterdam – Mogelijkheden tot verbetering

Naar aanleiding van de onderzoeken die in dit verslag zijn samengevat kunnen verschillende aanbevelingen worden gedaan die het voortbestaan van voedselbank Rotterdam ten goede komen en tevens kunnen leiden tot een toename in kwaliteit zowel richting cliënt als ook voor de interne processen.

5.1 Logistiek

Door logistieke systemen efficiënter te maken blijven producten minder lang in de opslag, wordt er minder voedsel verspild en is de tijd die nodig is om producten te verplaatsen korter.

Met betrekking tot de logistiek binnen het distributiecentrum zijn er verschillende aanbevelingen:

- De producten meteen bij binnenkomst te sorteren op houdbaarheidsdatum. Het beste kan hierbij de *'first expired first out'* methode worden gebruikt. Dit houdt in dat producten die de kortste houdbaarheidsdatum hebben vooraan worden opgeslagen en zo als eerste worden gebruikt. De producten met een langere houdbaarheidsdatum worden dan logischerwijs achteraan opgeslagen.
 - De producten sorteren in de opslag te op productgroep. Hiervoor kunnen dezelfde groepen gebruikt worden als die op dit moment al gehanteerd worden:
Aardappelen / groente en fruit / brood / eieren / granen en rijst / koffie en thee / frisdrank en limonade / kruidenierswaren / vlees en vis / zuivel / overige producten.
-

5.2 Vrijwilligersmanagement

Werken met eenzelfde visie en doel voor de hele organisatie blijkt een belangrijke voorwaarde om de communicatie te verbeteren:

- Om visie en doel meer met elkaar te gaan delen wordt aanbevolen om elke ochtend een dagopening te organiseren en daarnaast ook een maandelijks overleg met alle vrijwilligers van het distributiecentrum en het hoofdkantoor.
- Voor het intensiveren van de communicatie tussen hoofdkantoor en het distributiecentrum wordt aanbevolen om een strategie ten behoeve van voedseldonatie op te stellen met een bijbehorend communicatieplan.
- Om de communicatie tussen vrijwilligers makkelijker te laten verlopen wordt aanbevolen om met een standard Word format te werken waar het gaat om het delen van informatie en deze documenten vervolgens op een makkelijk vindbare plek op te slaan.
- Voor het vrijwilligersmanagement wordt aanbevolen om duidelijke taakomschrijvingen op te stellen. In deze taakomschrijvingen moet staan welke activiteiten uitgevoerd moeten worden, hoeveel tijd de taak in beslag neemt, welke besluiten genomen moeten worden, wie besluiten neemt, wat de verantwoordelijkheden zijn en met wie er gecommuniceerd moet worden.
- Daarnaast wordt aanbevolen om ook meer aandacht te besteden aan het binden van vrijwilligers zodat het verloop afneemt. Dit kan onder andere door ze meer bij de organisatie te betrekken en ze meer te laten merken dat ze worden gewaardeerd. Daarnaast zal het minder vaak gebeuren dat vrijwilligers niet op komen dagen voor hun dienst.
- Tenslotte zijn er ook een aantal aanbevelingen van uiteenlopende aard: het aanstellen van een vertrouwenspersoon, een inventarisatie te maken waarom vrijwilligers stoppen, speciale werkkleding te dragen met uitstraling van voedselbank Rotterdam, en kleine evenementen te organiseren rondom een aan de voedselbank Rotterdam verbonden thema.

5.3 Financiële management

Tenslotte zijn er aanbevelingen om het huidige financiële management te verbeteren:

- Stel doelen stellen en evalueer ook of deze doelen naar tevredenheid zijn gehaald. Ook eerdere fondswervingsprojecten kunnen daarbij alsnog worden geëvalueerd.
- Documenteer donaties en maak een overzicht van mogelijke donoren.
- Probeer de bronnen van inkomsten meer divers te maken, bijvoorbeeld door subsidie mogelijkheden te onderzoeken maar ook door een donatieknop op de site te zetten waardoor de drempel voor schenkingen lager wordt.

Bronnen

<https://www.wur.nl/nl/Onderwijs-Opleidingen/wetenschapswinkel/Projecten/Show/De-toekomst-van-de-Voedselbank-Rotterdam.htm>

Wageningen University & Research
Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wur.nl/wetenschapswinkel

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

